

1. Сведения об авторе:

- Гаврильева Александра Романовна. Gavrileva Aleksandra Romanovna
- МБОУ "Майинская средняя общеобразовательная школа им. В.П. Дарионова с углубленным изучением отдельных предметов". Село Майя, Мегино-Кангаласский район, Республика Саха (Якутия). Maya secondary school named after V.P. Larionov with in-depth studay of individual subjects. Maya, Megino-Kangalassky district, Republic of Sakha/Yakutia.
- garoman2121@mail.ru
- 678070 Мегино-Кангаласский район, село Майя, телефон 89681545379
- учитель якутского языка и литературы

2. Название статьи:

Аналитико-рефлексивное чтение и другие образовательные технологии, развивающие критическое мышление. Analytical-reflexive reading and other educational technologies that develop critical thinking.

3. Аннотация:

В данной статье рассматриваются виды работ, способствующие развитию у учащихся критического мышления, коммуникативных навыков на уроках якутского языка и литературы. Методологическую основу статьи составляют научные труды доктора педагогических наук Т.А. Ладыженской и профессора филологических наук Н.Н. Несутроева. Приведенные практические работы могут быть применены при создании электронной тетради.

This article examines the types of work that contribute to the development of students' critical thinking, communication skills in the lessons of the Yakut language

and literature. The methodological basis of the article is formed by the scientific works of Doctor of Pedagogical Sciences T.A. Ladyzhenskaya and professors of philological sciences N.N. Nesutroeva. The given practical work can be applied when creating an electronic notebook.

Ключевые слова: Критическое мышление, коммуникативные навыки, электронная тетрадь. Critical thinking, communication skills, electronic notebook.

Сангарар сана уонна толкуй - быстыспат ситимнэр (Электроннай үлэ тэтэрээтин тэрийии)

Бу үлэбэр сүрүннээн саха мэтэдьийһэ Н.Н.Неустроев уонна нуучча мэтэдьийһэ Т.А. Ладыженская үлэлэригэр олобуран суруйдум. Кинилэр этэллэринэн: “Ситимнээх сананы сайыннарага биһиги оҕолорго икки үлэни бэйэ-бэйэтин кытта сибээстээн ытыахтаахпыт: сангарар сана уонна толкуй үлэлэрин. Тоҕо диэтэххэ, тыла суох толкуй суох, толкуйа суох тыл суох. Бу бэйэ-бэйэлэрин кытта ыкса сибээстээх тыллар буолаллар”. Биһиги сангарар санабыт бастаан төбөбүтүгэр толкуй быһыытынан үөскүүр, онтон биирдэ эрэ бу толкуйбутун сааһылаан эрэ баран сангарабыт. Толкуйдаабакка аата сангарарбыт буоллар биһиги сангарар санабыт, этиилэрбит, кэпсээммит ситимэ суох буолуо этэ, тугу этиэхпитин баҕарарбытын да сатаан тиэрдэ суох буолан тахсабыт. Онон, оҕону ситимнээхтик, ыраастык, чуолкайдык сангарарын туһугар биһиги, маннай, оҕо толкуйдуур дьобурун сайыннарыах тустаахпыт.

Мань ситиһэр сыалтан оҕо дьэтигэр үлэлииригэр аналлаах туспа электроннай тэтэрээт баар буолуон наада. Бу дьэиэҕэ үлэ биэрэн биһиги оҕолор билиилэрин байытабыт. Биир өтгүнэн бу билиини ханатарга туһалаах, иккиһинэн оҕо бириэмэтин аттарар буолар. Ситимнээх сананы сайыннарыыга оҕолорго уруок кэмигэр араас толкуйдатар сорудахтары биэриэххэ сөп. Оҕо толкуйа уонна саната тэннэ сайдыахтаах уонна тута толкуйдууругар тиэмэттэн олох атын ыйытыктары биэриэххэ наада. Оҕо түргэнник толкуйдуу охсубутун кэннэ, өссө

санаатын тута этэрэ ирдэнэр буолар. Ол курдук “Ситимнээх санганы сайыннарыы” диэн тиэмэбэ мин оҕо толорор соруудахтарын маннык көрөбүн:

№1

Тиэкис сүрүн санаатын арийар этиини булун.

Көмүс күһүн бүтэн, кыыдааннаах кыһын сабаланыыта Сахабыт сирин манган хаар саба бүрүйэр. Хаары былыр былыргыттан сир ийэ суорбана, көтөр-сүүрэр утаба диэн ааттыыллара.

Хаар киһиэхэ наһаа улахан суолталаах. Хаар-киһи олобун, үлэтин аргыһа. Хаардаах буолан, кыһын оппутун-маспытын тиэнэбит. Ити ыарахан үлэбэ хаарга сүүрэр сыарба абырыыр. Кыһынны бытарбан тымныыга биһиги өбүгэлэрбит дьиэлэрин-уоттарын, хотоннорун хаар үллүйэн, сылаастык кыстыыллара. Киһи эрэ буолуо дуо, хаар оту-маһы, көтөрү-сүүрэри барытын тымныыттан көмүскүүр. Халыг хаар саба түспүт ото-маһа барыта нөнгүө сайыныгар уруккутун курдук ситэн-силигилээн, үүнэн тахсар. Кыстыыр чыычаах, мас көтөрө эмиэ халыг хаарга тобулу түһэн утуйар, тымныыттан хорҕойор.

Хаар баар буолан туундараба таба тамайа сиэлэр, ыттаах сыарба сындыыстыы көтөр. Хаар баар буолан булчут кылааннаах түүлээби сонордуур, оҕо аймах салаасканан, хайыһарынан оонньоур.

Быһата, хаар баар буолан, биһиги олохпут салбанар, ырааһырар, чэбдигирэр.

Соруудахтары толор:

- 1) Эн санаабар, Саха сиригэр куруутун куйаас турара буоллар хайдах буолуо этэй?
- 2) Эн атын сиргэ бардаххына Сахан сирин ахтабын дуо? Тоҕо?
- 3) Аан дойду өссө ханнык сирдэригэр хаар түһэрин билэбиний? (билбэт буоллаххына интэриниэт ситимиттэн көрдөө, суруй)

№2

Бу тиэкиһи салбаа, бэйэн бу хартыынаны хайдах көрөргүн ойуулаа.

Сага дьылбыт чугаһаан иһэрэ биллэр. Дьон бука бары ханна эрэ кэһиһи ыла охсоору ыксыыр. Куоранныт олоҕо тымныыны тымныы диэбэккэ оргуйан олорор. Мин хоһум түннүгэ барыта оһуор буолбут, арааһа, Тымныы Оһонньор кэлэн киэргэтэн бардаҕа. Бүгүн киэһэ биллэ сылыйда, хаар аргыый аҕай холку тыялга киһи иэдэһэр түһэр. Сарсынны күнү күүтэбин даҕаны, сага дьылбыт кэлэрэ чугаһаатар чугаһыыр.

Күн сардангата харахпар дэлби оонньоон бүгүн олус эрдэ турдум. Дьийэм иһэ уу-чуумпу, арай аҕам араадьыйата биир кэм тугу эрэ сангарар да сангарар. Тураат, түннүкпүн аспытым, арай көрбүтүм дьон дэлби аймаммыт, таһырдыа хаарбыт барыта уулан, бадыраан бөбөтө тахсыбыт...

№3

- Тоҕо итиитэй доҕоор?... Уйбаан оһонньор оһуһа диэтин дуу? Ол иһин даа, Көбүлүөйэҕэ маннык үчүгэй сүөһү баар буолуон сөбө суох этэ,- тохтоон ол-бу диэки көрбөхтүүр, бурдук күрүөтүн тоһоһоһуттан тутан баран, ыгыста-ыгыста, күүһүн мунунан тардыалаан иэбэлдьитэр. – Күрүөҥ сууллаары турар эбит дии, маннык күрүөҕэ күрүөһүтэ да суох сүөһү инниэ суох. Ол Уйбаан оһонньор күрүөһүт сүөһүнү тутуо дуо? Хата, кэлэн аалынаары гыммытыгар суулан түспүтүгэр бэлэмгэ кириэ суоҕа дуо? Ону, бэйэҥ күрүөһүҥ аанһа туппат буола-буолаһын, итинник бэйэлээх үтүө сүөһүнү, көрөн туран, өссө баалкынан эттиигин, арай итинтэн ыарыы буолан өллүн, оччоҕо сыаната хаһын билэбин дуо? Акаары!

Сорудахтары толор:

Этиилэри болҕойон аах, туох туһунан кэпсэммит буолуон сөбүн толкуйдаа. Бу тиэкискэ хайдах киһи быһыыта-майгыта көстөрүн суруй? Маннык майгылаах-сигилилээх киһини ханнык эмитэ айымһыга аахпытын дуо? Тиэкис саҕаланыыта хайдах буолуон сөбүн толкуйдаан, айан суруй. (Айар үлэни толотторор туһалаах, тоҕо диэтэххэ, оҕо айарыгар толкуйдуур, ол аата ис сангата, суруйар уонна толкуйдуур дьобурдара сайдар).

№4

Сэрши бүттэбин утаата Якутскай радиостудиятыгар Михаил Белолобскай диэн бэртээхэй диктор үлэлиирэ. “Саха Левитана” диэн таптаан ааттыырбыт. Биирдэ летучкаба кинини дьүүллээри дьирэкэчителии буолла. Миша күнүс радионан тihэх сонуннары аахпыт. Бүтэһигэр, күн-дьыл туһунан иһитиннэриигэ тиийэн, эппит:

- Бүгүн Якутскайга ардах түспэт диэн манна суруллубут буолан баран, билигин, туннүгүнэн көрдөхпүнэ, самыыр ыаҕастаах уунан кутан турар.

“Диктор бигэргэтиллибит текскэ, тыллааҕар буолуох, биир да букваны эбэр да, көбүрэтэр да көнгүллэммит” диэн буолла. Мишаба быыгабар биэрэргэ эттилэр.

Уолбут өрөлөстө:

- Оччоҕо тугуй, үрүнү көрөн туран хара диибин, хараны көрөн туран үрүн диибин дуу?

- Диэминэ. Үөһэнэн бигэргэтиллибит буолабына, -салайааччыбыт бастаан холкутук быһаарда, онтон дьарымталаах куолаһынан эбэн эттэ: -Диэминэбин эрэ буолбатах-диэхтээххин! Оннук кэм этэ”.

Сорудахтары толор:

- 1) Тиэкиһи туох диэн ааттыан этэй?
- 2) Тиэкис сүрүн санаата ханнык этиигэ көстөрүй?
- 3) “Оннук кэм этэ” диэн ааптар ханнык, хайдах кэми эппит буолуон сөбүй?
- 4) Бу түгэннэ ким сөптөөхтүк эппит дии саныгыныый? (Санаабын этэргэ бэлэмнэн).

№5

Бэйэни бэрэбиэркэлиир үлэбэ бу маннык ыйытыктарынан бэлэмнэн:

- Тиэкис диэн тугуй?
- Тиэкис сүрүн санаатын хайдах быһаарабын?
- Тиэкиһи хайдах ааттыбын?
- Тиэкискэ этиилэр хайдах ситимнэһиэхтэрин сөбүй?
- Эпиигирэп диэн тугуй?
- Тиэкиһи туохха олобуран суруйабыный?
- Тиэкис хас чаастан туруон сөбүй

- Учуутал биэрбит тизкистэриттэн сүүрүн санааны буларга бэлэмнэнэн кэл

Бу үлэни толорон мин бэйэбэр маннык сыанабылы туруорабын:

Тиэмэттэн ордук тугу өйдөөтүм:

Туохха ыарырбаттым:

Учуутал сыанабыла:

Бу маннык соруудахтардаах дьизэ үлэлиир электроннай тэтэрээти онордоххо, оҕо быдан сайдыа дии саныбын. Бу тэтэрээти мин ФГүөС ирдэбилинэн онордум, ол аата оҕо сүүрүннээн бэйэтэ, ким да көмөтө суох, бэйэтэ үлэлиир, булар, толкуйдуур үлэтэ буолар. Бэриллэр ыйытыктар ис хоһоонноро бэйэ-бэйэлэриттэн уратылаах, хас биирдии эрчиллиигэ туох эрэ саңаны, сонуну киллэрэ сатаатым. Бу тэтэрээт түмүгүнэн, оҕо сатаан бэйэтэ үлэлии, толкуйдуу, ырыта, бэйэбэр сыанабыл туруоруна, тугу ордук сэргээбитин этэ үөрэниэхтээх. Оҕо бэйэни сыанабылын нөнүө, кэнники кэтээн көрүү үлэтэ ытытыннаһына, биһиги оҕо ордук туохха ыарахаттары көрсөрүн билиэхпитин сөп. Оччоҕо үлэбит да таһаарылаах буолуо, төрөөбүт тылынан саңарыан да, сайдыан да бағалаах оҕо ахсаана элбиэ дии саныбын.